

**PROVINCIE OOST-VLAANDEREN
GEMEENTE 9667 SINT-KORNELIS HOREBEKE
SINT-CORNELIUSKERK
VOORONDERZOEK INTERIEUR
OPDRACHTGEVER / KERKFABRIEK SINT-
KORNELIUS
ONTWERPER/ GRATIENNE VAN DE VELDE
STUDIE/JOHAN GROOTAERS ERFGOEDEDEXPERTISE
DATUM/03.02.2017**

Colofon

Het vooronderzoek van de Sint-Korneliskerk werd uitgevoerd door volgende erfgoeddeskundige en instellingen

Johan Grootaers Bouwhistoricus -restauratie expert en wetenschappelijke leiding en supervisie

*Toon Van Campenhout Restaurator Polychromie
Jan Verbeke Restaurator Muurschildering en stuc
Veerle Gulikers Restaurator Muurschilderingen en Stuc
Martijn Remmen restaurator hout
Pierre Masson Restaurator schilderijen
Daniel De Wispelaere Schilder-restaurator
Labo Prof. Dr. Elisabeth Jägers
Firma Rewah
Keim Nederland
Classidur Zwitserland
Translab*

1.Materiaal-technisch identificatie en duiding van dragers, pleister en stucwerk

1.1. Muurpleisterwerk Middenbeuk en zijbeuken

1.1.0. Algemeen

Baksteenbouw anno 1754 opgetrokken in oranje-rode handvormsteen, formaat 24-25x12x4,5 cm in kruisverband (zogenaamd Spaans formaat). Voegbreedte 4-6 mm.

Kalkzand metselvoeg met kalknodules en licht afzandend in vrijgekomen zone (Foto 20).

Voor zover bekend geen toepassing van natuursteen of hardsteen in de opgaande werken. Enkel in de nu ontleisterde Westmuren zijn ter hoogte van de zijbeuken enkele speklagen van Doornikse karboonkalkstenen te zien.(Foto 15/16). De sokkels van de pijlers zijn ook in baksteen gemetseld, geen natuursteen (Foto 24/26). De verbreding van de sokkels zijn dus ook gemetseld. Alle opstandbogen van het schip en de muraalbogen West zijn in baksteen vermetseld (Foto 3/20/15/19). Alle steekboogvensters van de zijbeuken zijn ook in baksteen vermetseld (Foto 10/15), er zijn geen natuurstenen ontlastingsbogen of hoekkettingverbanden. Het rondbogige Westvenster is volledig vermetseld in handvormsteen (Foto 19).

De impostprofielen van de pijlers zijn vervaardigd in gepunthamerde Henegouwse karboonkalksteen en dan gestuct (Foto 16/20).

De kerkvloer is vervaardigd in Henegouwse karboonkalksteen.

1.1.1. Muurpleisterwerk

Onder het volledige pakket kalk-afwerkingslagen , olieverflagen en synthetische latex-structuurverf 1960 gaat de historische kalkpleisterhuid schuil uit de 18de eeuw (Foto 31/32/227/228/234).

Uit de bestatiging van het schadebeeld van het muurpleisterwerk blijkt er in de oppervlakten en bogen geen zeer zware structurele gebreken waar te nemen zijn.

Grove barsten in opgaand muurpleisterwerk zijn aan te wijzen in de Zuidelijke zijbeuk (Foto 227/228), in de Noordelijke zijbeuk (Foto 183/189). Zij kunnen wijzen op mogelijke structurele muurbarsten. Een gespecialiseerde monumenteningenieur dient aangesteld om deze barsten te monitoren met behulp van scheurimeters (metingen elke ze maanden gedurende drie jaar).

1.1.1.1.Raaplaag muurpleisterwerk 18de eeuw (Mortelanalyse Jägers

M1A)

Tijdens het materiaal-technisch vooronderzoek is gaandeweg gebleken dat het binnenpleisterwerk van de kerk(1754) bestaat uit een bruine raaplaag en een spierwitte topschuurlaag.

De bruine raaplaag is bijvoorbeeld duidelijk zichtbaar geworden in de Westzijde waar historische vochtinfiltraties te zien zijn en waar de bruine raaplaag bloot komt te liggen door verwerking(Foto 20/246).

Op foto 33 en 61 en 231 is de bruine raaplaag goed te identificeren.

De raaplaag heeft een dikte van 8-12 mm en bevat dierlijk bruin haar . Volgens mortelanalyse M1 bevat de raaplaag een fijndelige toeslag, meistens transparant fijn kwartszand met een groottekorrel van 2.0 en een hoofdfractie van 0,125. De verhouding tussen kalkbindmiddel en toeslag is resp. 43% en 49% . Algemeen werd in de diepgaande steekproeven en in de zones waar de raaplaag zichtbaar geworden is dat deze mortel de neiging heeft af te zanden (verschraling)(Foto 7).

1.1.1.2.Topschuurlaag muurpleisterwerk 18de eeuw (Mortelanalyse Jägers M1B)

De toplaag van het binnenpleisterwerk op pijlers, wanden en opstandbogen is heel duidelijk spierwit gekleurd en met een dikte van 4-6 mm. De witte toplaag bevat zoals de raaplaag ook dierlijk bruin haar (Foto 61). Volgens mortelanalyse M1B bevat de toplaag een heldere fijnkorrelige toeslag met kleurloos transparant kwartszand als hoofdbestanddeel en een groottekorrel van 1.0 en een hoofdfractie van 0.125. De verhouding tussen het kalkbindmiddel en toeslag is resp. 79% en 9,5 %.

1.1.1.3.Vocht en zoutbelast muurpleisterwerk (Foto 201)

Binnen het deelrapport vocht-en zoutmetingen en deelrapport lambriseringen en biechtstoelen werd specifiek ingegaan op de schade aan pleisterwerk in de sokkelzone van het gebouw , met name de Westpartij en ter hoogte van de plinten van de lambriseringen, biechtstoelen en plinten ingang hoogkoor (vnl. ten Noorden). Voor de fotografische opnamen van deze schadebeelden verwijzen we naar deze deelrapporten.

De vocht en zoutmetingen worden daar besproken.

Algemeen kan gesteld worden dat in verschillende meetzones van het sokkelbereik de vochtwaarde te hoog zijn.

Voor wat betreft de bouwschadelijke zouten geldt hetzelfde in het sokkelbereik.

1.1.2. Schadebeeld muurpleisterwerk

Behoudens de door vocht en zouten aangetaste zones in sokkelbereik (Foto 26/28) en de vochtdiagrammen ter hoogte van het pleisterwerk van de vensterborstweringen van de zijbeuken (Zuid) (Foto 193/234/236/201) , de kopwand van de Noordelijke zijbeuk (Foto 183/184) en ten Westen doksaal (Foto 20/246) is het 18de eeuwse muurpleisterwerk van het kerkinterieur globaal nog goed geconserveerd en draagkrachtig. Dus geen holklinkende en loslatende zones algemeen. Voorbehoud dient gemaakt voor het verdoken pleisterwerk achter de lambriseringen dat hoedanook in staat van verval is, zeker in de plintzones achter de lambriseringen.

1.1.2.1. Grove barsten in muurpleisterwerk

Een minder voorkomend fenomeen zijn grove barsten in het muurpleisterwerk , zie bv. in de Zuidelijke zijbeukmuur (Foto 225/227/228 en boven doksaal Foto 245). Zij verraden wellicht structurele zettingen in het constructief metselwerk. Dit fenomeen dient gediagnosticeerd te worden door een monumenteningenieur o.m. door het plaatsen van scheurimeters en zesmaandelijks controle.

1.1.2.2. Faienceringsbarsten en haarfijne barsten in muurpleisterwerk

Deze barsten worden alom zichtbaar in het kerkinterieur na het strippen en verwijderen van het historische verflagenpakket en de resistente synthetische latex toplaag van 1960. Zie bv. Foto 45/47/167/217/218. Faienceringsbarsten zijn niet structureel en betreffen enkel het oppervlak van de witte toplaag, dus niet de raaplaag(Foto 197). Ze zijn het gevolg van uitdroging en langzame uitharding van de gecarbonateerde kalkpleister.

1.1.3. Muurpleisterwerk hoogkoor (Foto 126)

Grondige bestatiging wijst uit dat de integrale historische vroeg 18de eeuwse muurbepleistering van het hoogkoor (uitgezonderd muurvlakken

achter hoofdaltaar) werd verwijderd ca. 1990 bij de renovatieschilderwerken van het hoogkoor. Vanaf lambrisering tot aanzet stucgewelf hoogkoor werd het pleisterwerk ca. 1990 vervangen in een kalkcementmortel met grijzige raaplaag en witte toplaag. Deze pleister is alvast geen natuurlijke hydraulische kalkmortel maar een fabrieksmatig vervaardigde hooghydraulische mortel. Ter hoogte van de vensterdagkanten vertoont deze mortel hier en daar barstvorming. De huidige synthetische mineraalachtige verflaag van 1990 vertoont oppervlakteverwerking en plaatselijk verkleuringen, verkrijtingen en uitbloedingen.

1.1.4. Gewelfstucwerk middenbeuk en zijbeuken

Dit kerkinterieur heeft in middenbeuk en zijbeuken het oorspronkelijke stucgewelf uit 1754 nagenoeg intact bewaard met talrijke overschilderingen in kalkverf 18de -19de eeuw en een toplaag synthetische dispersie uit ca. 1960. Het is een ensemble rococostucwerk met uitzonderlijke erfgoedwaarde en finesse. Bijna alle rocaillemotieven zijn formeel verschillend geconcipieerd (Zie foto 259 tem 279) soms met vogels en bloemen (Foto 264), de Zon (Foto 259) en het Oog van God. In de zijbeuken emblemen van de Heilige Sint-Cornelius (Foto 182/182) en het vergulde schaap (Foto 165). Uit Foto 181 blijkt dat het opschrift “Sint Cornelius is hier de beschermer” (met name de letter “ O “) in de 18de eeuw uitgemonsterd was in zogenaamde paarsrode *Caput Mortuum* (Dodekop).

Het gewelf van de middenbeuk is vervaardigd als een stelsel van gebombeerde eikenhouten ribben die in langse gordingen zijn vergaard (Foto 284/285/281). Aan de onderkant van de ribben is een lattenweefsel (Foto 187/188) gespijkerd waartegen de raaplaag van het stucwerk aansluit en doordringt in de diepte met zogenaamde stucbaarden (Foto 283/284). De rinkellatten zijn plaatselijk aangetast met *Anobium Punctatum* (Foto 283).

De stucbaarden van de bovenzijde van het stucplafond zijn algemeen in goede staat (Foto 284). Detailcontrole is nodig tijdens de restauratie vanop een veilige stelling.

De grijswitte mortelmassa van het stucwerk komt voor als één homogene massa waarin een hoog aantal dierlijk haar. Zie Mortelanalyse M2. Het aandeel kalkbindmiddel is zeer hoog (87%) de toeslag slechts 4%.

De aanzet van alle stucgewelven is een doorlopende forse abacuslijst (Foto 162/167). De lijst is afgewerkt meteen zeer resistente korrelige latexlaag 1960 (Foto 168).

1.1.4.1.Schadebeeld stucgewelven

Algemeen is het stucwerk van middenbeuk en zijbeuken in de beste staat ondank de talrijke overkalkingen en de laatste magere zinkwitverf met spanning(1960). Er zijn geen uitbuikingen, inzakkingen en loslatingen waargenomen. Het is eerder de spanningsopbouw van de verflagen , en meerbepaald de toplaag 1960 (op basis van drogende zinkwit-olieverf volgens verfanalyse V3) die problematisch zijn voor een goede conservatie van het stucwerk.

1.1.4.1.1.Grove barsten en barst muraalboog hoogkoor

Grove barsten zijn eerder zeldzaam in het stucwerk, zie bv. doksaalgewelf Foto 245.

Zeer opvallend is de zettingsbarst tussen het stucgewelf van de middenbeuk en de muraalboog van het hoogkoor (zie Foto 70/71) Deze barst is volgens stucrestaurateur Jan Verbeke niet bouwstructureel en is gestabiliseerd. Veiligheidshalve dient in de toekomst door een ingeneir en scheurmeter geplaatst te worden. Ze dient enkel opgevuld te worden (zie behandelingsvoorstel). In deze omgeving van de muraalboog heeft het rocaille-hoekmotief Zuid neiging af te barsten (Foto 149). Zie ook barst tussen stucgewelf Zuidelijke zijbeuk en kopwand aldaar (Foto 179) en barst Foto 166.

1.1.4.1.2.Faienceringsbarsten en haarfijne barsten in gewelfstuc

Zoals waargenomen voor het muurpleisterwerk komen ook in de stucgewelven ook faienceringsbarsten voor , ze verlopen veeleer in opwaartse en niet in dwars zin (dus haaks op de rinkellatten). Zie bv. Foto 58/59/84 en vooral 203). Op foto 266 is goed te zien dat de fijne barsten dwars door de plafondlijsten lopen of door de ornamenten (Foto 269 en 268). Ook is algemeen barstvorming an te wijzen in de abacuslijst (Foto 204/205).

Soms gaan in de vrijgelegde zone barsten dwars door de ornamenten (Foto 212/252) maar er is geen sprake van het loskomen van stucwerk.

De vrijleggingen op en rocaille-ornament in de Noordelijke zijbeuk (Foto 202) wijzen uit dat het rococo stucwerk draagkrachtig is, ook de plafondlijsten komen niet los. Naast de plafondlijsten komen geen barsten of openingen voor.

1.1.5. Gewelfstucwerk hoogkoor

Het stucplafond van het hoogkoor dateert (zoals het hoogaltaar) uit de vroege 18de eeuw en is stilistisch afwijkend van het rococostucwerk van middenbeuk en zijbeuken. De ornamentiek is in feite nog laatbarok.

In tegenstelling tot het stucwerk van middenbeuk en zijbeuken blijkt bij inspectie boven het gewelf dat de rugdekking van het gewelf niet bestaat uit zichtbare rinkellatten (Foto 286) doch uit een zogenaamde *backing* dus een volledige rugbepoetsing over de rinkellatten heen(Foto 287/288). Dit is eerder uitzonderlijk in Vlaanderen voor de 18de eeuw. Het werd ook vastgesteld door Jan Verbeke en Johan Grootaers boven het stucgewelf van de bibliotheek van Abdij van Park (672).

Algemeen werd door stucrestaurateur Jan Verbeke en bouwhistoricus expert Johan Grootaers vanop hoogtewerker vastgesteld dat het stucwerkplafond van het hoogkoor in beduidend slechtere staat is dan dat van de middenbeuk en de zijbeuken(1754). Probleem is dat het zeer dikke verflagenpakket de schade maskeert. In vrijlegging 44 (Foto 134) is pas goed gebleken dat het gewelfstuc vele barsten vertoont en zelfs lichte beweging vertoont onder mechanische druk. Langsheen de vrijgelegde lijsten lopen barsten (Foto 137), soms lopen de barsten dwars door het stuc (Foto 140). Ook hier is in het vlakwerk faienceringswerk te zien (Foto 138) en zelfs kleinere verbrokkeling (Foto 112/139). Om reden dat dit stucwerk fragiel is en barsten vertoont werd besloten om geen verdere vrijleggingen te doen tijdens het vooronderzoek (Vrijlegging 44 Foto 133). Zie ook hoog oplopende barstvorming (Foto 125). Op foto 133 en 135 is goed te zien het verschil tussen vrijgelegde zone en overschilderde zone. Het verlies aan textuur en leesbaarheid is frappant. Verdoken grove barstvorming is te zien op Foto 117 en 121.

1.2. Verftechnisch onderzoek en schadebeeld

1.2.1. Middenbeuk en zijbeuken

Algemeen

Algemeen is er in middenbeuk en zijbeuken een groot verschil aan te duiden tussen het verflagenpakket en toplaag van maaiveld tot aanzet gewelf enerzijds en, anderzijds van het stucgewelf zelf.

1.2.1.1.Schabloonschilderingen late 19de eeuw /begin 20ste eeuw

Voor wat betreft middenbeuk en zijbeuken is de oude foto van ca. 1945 verhelderend (zie bijlage). De muren van het kerkinterieur zijn geschilderd in een bleek steenimitatieverband met brede voegen en biezen rondom de opstandbogen en rondom de steekboogvensters van de zijbeuken. Op deze foto , die een olieverfkerkschildering laat zien uit de late 19de eeuw of vroege 20ste eeuw is tevens te zien dat op 3 niveau's een schabloon fries te zien is : respectievelijk in de middenbeuk halfhooft, net boven de lambriserings van de zijbeuken en hoger in de zijbeuken aanzet steekboogvensters. In de steekproeven 175/230/233 zijn deze schabloonfriezen ,die op de oude foto van het interieur te zien zijn,deels vrijgelegd (Zuidelijke zijbeuk). Opmerkelijk is de vaststelling dat enkel de kopwand van de Zuidelijke zijbeuk/achterzijde zij-altaar schabloonschilderingen toont in de vrijleggingen (Foto 173/174/177). Controle wijst uit dat in de kopwand Noord achter het altaar echter geen schabloonschilderingen voorkomen(Foto 183).

1.2.1.2.Toplaag Latex 1960

Van maaiveld tot aanzet gewelf werd het kerkinterieur ca. 1960 volledig herschilderd met resistente dampdichte korrelige latexverf van de 2de generatie. In deze korrelige verf werd een licht voegpatroon getrokken (Foto) als ware het een steenimitatie (Foto 42) . Volgens verfanalyse V2 Labo Jägers is de latexverf van kunstsharsbasis op basis van polyvinylacetaat. Deze synthetische dispersie (Latex) bevat titaanwit, zinkwit, calciulmcarbonaat en een silikatische vulstof.

Voorafgaand aan deze resistente en zware latexverf werden de oppervlakten geschuurd en geplamuurd met een halfsynthetische plamuur. Zie bleekbeige plamuurlaag op foto 22 en 70/71/239.

1.2.1.3.Intermediaire beige olieverflaag eind 19de eeuw, begin 20ste eeuw

Belangrijk is de vaststelling dat net onder de synthetische laag van 1960 er een beige olieverflaag zit uit de late 19de eeuw, begin 20ste eeuw (Zie

Foto 31/23/25/27). Deze olieverf bedekt het kalkingspakket uit de 18de eeuw (Foto 31).

Bij het afbladderen van de latexlaag komt deze olieverf meestal mee los als één pel.

In de gehele middenbeuk (pijlers /bogen) en op de muren van de zijbeuken is er zware schade aan de latexlaag 1960 : opstuwing, afbladdering enz (Foto 31/34/196/47/197). Extreme afbladdering Noordelijke zijbeuk Oost (Foto 183). Op de rocaillemotieven van de opstandbogen van de middenbeuk is deze zware latexlaag permanent aanwezig en verhult hij grondig de 18de eeuwse rococo-ornamenten (Foto 38/40).

Belangrijke opmerking : door restauratieschilder Daniel De Wispelaere (Brugge) werd terecht opgemerkt dat in het verflagenpakket dat volgt op de originele 18de eeuwse kalkschilderingen er geen verpoederende *blanc fixe* lagen werden waargenomen(bariumsulfaat).

Bij het appliceren van de toplaag 1960(Latex) werden de sokkels van de kerk uitgemonsterd in een zogenaamde imitatie van gefrijnde hardsteen, zie Foto 24,28

1.2.1.4.Asgrijze sokkelschilderingen in olieverf

Bij de laat 19de eeuwse kerkschildering hoorden ook de asgrijze dekkende schildering van de pijlersokkels in een olieverf (op een bruine grondlaag), zie Foto 3,8.

1.2.1.5.Kalkschilderingen 18de eeuwse muurpleisterwerk middenbeuk en zijbeuken

Geheel in de traditie van het historisch patrimonium van de 18de eeuw (1754) blijkt uit het omvangrijk aandeel uitgevoerde puncties, vrijleggingen en steekproeven dat het vlak kalkgebonden muurpleisterwerk van middenbeuk en zijbeuken een beperkt lagenpakket toont van kalkgebonden afwerkingslagen, grotendeels wit, oudwit en afgeleiden. Naar aanleiding van de applicatie van de nieuwe latex-toplaag in 1960 heeft men een groot deel van de loslatende historische kalkpakketten op het vlak muurpleisterwerk en op de opstandbogen afgestoken en verwijderd. Vandaar dat in de meeste vrijleggingen in de middenbeuk (pijlers en opstandbogen) slechts een beperkt aantal kalklagen voorkomen (Foto 6/226). Enkel in een bepaalde zone van de Zuidelijke zijbeuk lijkt het historisch kalkingspakket nog goed bewaard te

zijn gebleven onder de latexlaag (Foto 230). In deze kalkingen, meestal oudwit en omberwit wordt zelfs wat lakmoes waargenomen. Hoedanook mag besloten worden dat de eerste originele kalkafwerking van de middenbeuk en de zijbeuken tot aan stucgewelf oorspronkelijk oudwit was (KEIM 9870)(dus geen witgrijs zoals in de gewelven).

1.2.2.Stucwerkgewelven middenbeuk en zijbeuken

1.2.2.1.Toplaag 1960 (magere lithofoon-olieverf)

De dampdichte en spanningsrijke latexverf komt niet voor op de stucgewelven van middenbeuk en zijbeuken. Hier werd in 1960 gekozen voor een magerder verf oliehoudend , lithofoon en zinksulfide bevattend volgens verfanalyse V3. Ter voorbereiding van het aanbrengen van de nieuwe plafondverf in 1960 werden alle historische losse kalklagen afgestoken en opgeschuurd. Vaste kalklagen draagkrachtige bleven dus zitten, losse lagen werden verwijderd. Dit is zeer duidelijk te herkennen aan de vorming van zogenaamde “eilanden” in de verflagen van de stucgewelven (Zie Foto 57/200/213/270). Het oppervlak is dus in doorsnede min of meer pokdalig, foto 57.

Er werd in 1960 geen onderscheid gemaakt tussen de nieuwe toplaag op vlakwerk van de stucplafonds enerzijds en rococo-ornamenten anderzijds (Foto 261/267/270).

1.2.2.2.Ophogingen van stucwerkmotieven met bladgoud en turkoois

De laat 19de eeuwse binnenschildering van de kerk (steenimitatieverband/friessjablonen) deed zich ook gevoelen op de stucplafonds. Uit het onderzoek is gebleken dat de meeste rocaille-motieven eind 19de eeuw werden opgehoogd met bladgoud, dit kon worden bevestigd in steekproef Foto 55 en 160. Het centrum van de niervormige rocaille ornamenten werd tegelijkertijd met de vergulding uitgemonsterd in een krachtig turkoois, alles in olieverf, zie Foto 56.

1.2.2.3.De 18de eeuwse witgrijze/oudwitte en vroeg 19de eeuwse monochrome kalkschilderingen van de stucplafonds

Uit het onderzoek is gebleken , en vooral uit de vrijleggingen door Jan Verbeke in de Noordelijke zijbeuk (Foto 166/202/208/209/210) dat de

rocaille ornamenten en het vlakwerk van de plafonds oorspronkelijk monochroom witgrijs/oudwit waren uitgemonsterd , dus niet spierwit. Zie ook vrijlegging op Zonmotief (Foto 259) en vioolmotief (Foto 250).De zogenaamde in de 18de eeuw gebruikelijke “as-built” lagen van het stucwerk waren dus witter dan de uiteindelijk eerste afwerkingslaag (oudwit/witgrijs).

Verfanalyse VI Labo Jägers bevestig de eerste oorspronkelijk afwerkingslaag op de rocaille-motieven dit is laag 3 (*calciumcarbonaat mit sehr wenig Blau oder Schwarzpigment*).

De aanwezigheid van een licht gepigmenteerd wit als eerste oudste afwerkingslaag op het stucplafond wordt overal tijdens het onderzoek bevestigd. Soms neigt de eerste laag meer naar wit , soms naar witgrijs of blauwig wit.

Uit het onderzoek van de vrijleggingen in de Noordelijke zijbeuk is ook gebleken dat er in de 18de eeuw geen sprake was van zgn. bichromie, dus lijsten en vlakwerk en rocaille waren monochroom.

Bladgoud werd enkel zeer sporadisch aangetroffen in de 18de eeuwse kalklagen , namelijk op de Zonnestraal, steekproef Chomart V 5.

1.2.2.4.Intermediaire kalklagen spierwit en omberwit eind 18de eeuw

In deze volgorde van spierwit gestrieerd en omberwit worden in verschillende proeven gekalkte overschilderingen waargenomen. Toch kan me stellen dat het kalkingspakket eerder beperkt is voor dit monument. Ter hoogte van de muraalboog naar het hoogkoor werden op de band naar het koor (bezijden 1754) kleurrijke kalklagen aangetroffen die nergens anders in de gewelven werden gevonden (Foto 67): altarosa , bleekoker....

1.2.2.5.Monochroom kalkgebonden grijsgroen begin 19de eeuw

Zeer overtuigend tijdens dit onderzoek is het voorkomen van een intermediaire grijsgroene kalkschildering over gans de gewelven (Foto 59,79 is het meest representatief). Deze kleur komt op talrijke plaatsen terug (Foto 65 en 76) als intermediair kalkniveau volgende op de oudste lagen. De laag mag chromatisch gedateerd worden in het begin van de 19de eeuw. Het betreft dus geen olieverf.

1.2.2.6.Laat 19de eeuwse matte olieverflagen

Op het stucwerkgewelf van de middenbeuk blijkt dat de laatste lagen bestonden uit grijsblauw en/of beige, zie Foto 37/97. wellicht olieverfgebonden matte lagen

1.2.3. Afwerkingslagen stucwerkplafond hoogkoor

Het onderzoek van de afwerkingslagen van het vroeg 18de eeuwse stucgewelf van het hoogkoor wijst uit dat het stucwerk oorspronkelijk in de 18de eeuw monochroom oudwit was uitgemonsterd. Op dit origineel kalkstuc werd geen bladgoud aangetroffen.

Uit de door stucrestaurator Jan Verbeke uitgevoerde vrijlegging Foto 108,112,115,134 is gebleken dat de stucwerk van het hoogkoor in slechte staat verkeert, barsten en loslatingen vertoont. Onder mechanische druk vorm het stucwerk beweging. Om deze reden werden de vrijleggingen tijdens het onderzoek beperkt tot vrijlegging Foto 134. De overschilderingen maskeren compleet het origineel 18de eeuwse scherpe profielwerk, vergelijk Foto 136 met 134).

Het koorplafond werd vanaf de late 19de eeuw overschilderd met een 4-tal lagen, nl. ombergrijs(Foto 128 laag 2), een zeer karakteristiek overal terugkerend beige(kalkverf)(Foto 47 bovenste laag en Foto 128 ,laag 4) en een middelgrijs (olieverf)(Foto 131 laag 4 en Foto 128, laag 5.Zie ook Foto 145 waar dit repetitieve lagenpakket telkens terugkeert.

De laatste witte toplaag is een synthetische dispersie van ca. 1990(Foto 144,145.

1.3. Restauratie-optie algemeen (Johan Grootaers)

Het 18de eeuwse interieur van de Sint-Korneliskerk is uniek vanuit buwhistorie en erfgoedwaarde. Het is in Vlaanderen een zeldzame landelijk bedehuis waar stucgewelven uit de laatbarok(koor) en het rococo 1754 (middenbeuk en zijbeuken) nog gaaf bewaard zijn gebleven in een kerkgebouw dat verder geen middeleeuwse oorsprong heeft. De 18de eeuw is alom tegenwoordig in opstanden , steekboogvenstertypes en stucgewelven. Ook het hoofdaltaar, de biechtstoelen , preekstoel en orgel sluiten daarbij aan.

Het stratigrafisch lagen onderzoek heeft aangetoond dat onder de recente defectnieuwe en dampdichte latex toplaag van 1960 en een intermediaire beige olieverf uit de late 19de eeuw de originele kalkpleister en kalkschildering onaangeroerd bewaard is gebleven tot aan het niveau van de stucgewelven, wat toch wel uitzonderlijk is. Het historisch kalkingsepiderm werd kennelijk niet verwijderd of met olie geïmpregneerd (verzeping van lagen) in de loop der tijden.

Op de rococostucgewelven van middenbeuk en zijbeuken werd gelukkig geen dampdichte latexlaag aangetroffen maar een magere olieverf die lithofoon en zinksulfide bevat uit 1960. Daar onder bevindt zich het gave kalkingsepiderm uit de 18de en vroege 19de eeuw.

Zowel voor middenbeuk, zijbeuken als zeker voor het ouder gewelf in het hoogkoor kan algemeen worden gesteld dat de expressiviteit, factuur en clair-obscur werking van de stucornamenten zeer vervagen door de talrijke overschilderingen en kalkingen.

Nauwkeurige minitieuze vrijleggingen door stucrestaurateur Jan Verbeke hebben aangetoond dat het technisch en kwa kosten-baten perfect mogelijk is en haalbaar is de rococo-ornamenten bloot te leggen met fijn behamer-dremelhandgereedschap en met een redelijk goed tijdsrendement.

Ook de olie-toplagen kunnen hiermee verwijderd worden op de rocaille ornamenten.

Deze restauratorische omstandigheid maakt dat voor dit kerkinterieur voorgesteld wordt op het 18de eeuwse gewelfstucwerk in eer en glorie te herstellen en bloot te leggen. Het is perfect mogelijk en niet overdreven duur. Voor het gewelf van het hoogkoor dat in slechte staat verkeert zijn diepgaandere consolidatie, fixatie en injectiemaatregelen nodig voor een complete blootlegging maar het is technisch haalbaar.

Door de overschildering van het kerkinterieur 1960 werden de laat 19de eeuwse schabloon en steenimitatieschilderingen nagenoeg teniet gedaan en onomkeerbaar aangetast. Enkel achter het Zuidelijk zij-altaar is achter de synthetische dispersie het laat 19de eeuwse schabloonwerk nog tevoorschijn gekomen.

Algemeen wordt dus vanuit erfgoed oogpunt geopteerd om het 18de eeuwse aspect en tactiliteit van het kerkinterieur te herstellen, ongeacht wat de toekomstige functie van het gebouw zal worden.

In feite zijn alle pleister en stuclagen uit de 18de eeuw nog aanwezig, zij het verdoken.

Men kan er niet omheen : de extreem defectueuze en dampdichte latex laag uit 1960 op pijlers en wanden dient volledig gestript te worden tot op de 18de eeuwse bepleisterde drager, inclusief de intermediaire dichte olieverflaag uit de late 19de eeuw. Dit kan effectief gebeuren door een combinatie van afsteken, chemisch decaperen, Leisterföhn en de saneerfrees.

Vervolgens worden alle defectueuze pleisterlagen hersteld met een kalkmortel op basis van damopen natuurlijk hydraulische kalk. Ook de nu afgekapte muurpartijen van de Westzone dient also opnieuw bepleisterd te worden

In het kader van de optie de lambriseringen te demonteren (en nadien te herplaatsen) en de muren te behandelen tegen opstijgend grondvocht (zie vochtmetingen) wordt voorgesteld de muren achter de lambriseringen te saneren . Dit gebeurt door het verwijderen van defectueuze pleister en kaleilagen, het herstellen van het voegwerk met NHK kalkmortel en vervolgens over het baksteenwerk achter de lambriseringen en kaleilaag aan te brengen op basis van watervaste traskalk. Na het saneren van de kerkmuren kan de lambrisering teruggeplaatst worden , zie advies deelrapport lambriseringen.

Voor wat betreft muurzones in de sokkelbereiken (ook achter de te demonteren lambriseringen) die zoutbelast zijn (zie zoutmetingen verslag in bijlage) wordt geadviseerd door stucrestaurateur Jan Verbeke ze te behandelen met een zoutomvormer(Technichem) en niet met een in de pleister ingebedde noppenfolie zoals in het bijgaand advies van de firma Rewah voorgesteld word. Het principe met een zoutomvormer werd met succes toegepast in de kathedraal van Antwerpen. Het blijkt na 10 jaar stabiel te zijn.

Het verfsysteem voor de kerk is tweeledig. Voor de zone tot aan de stucgewelven een volledig damopen en minerale sol-silikaatverf(Keim Innosgtar), dus geen acrylaten of silikoonharsemulsieverven. Ook geen renovatie-verven die teveel aandeel anorganische bestanddelen bevatten. Voorafgaandelijk aan het schilderwerk word vakkundig geplamuurd met een minerale dolomietspachtel(geen kunststofspachtel). Voor de asgrauw te schilderen pijlersokkels dient een solsilikaatverf gekozen te worden die bonte kleuren aankan(Keim Optil).

Voorafgaand aan het schilderwerk van de stucplafonds dient een gebruikelijke restauratie van grove en haarfijne barsten te worden uitgevoerd met mortel op basis van luchtkalk en natuurlijke hydraulische kalk. Desgevallend worden microscheurtjes in het stuc overbrugd met een minerale dolomietspachtel.

De stucgewelven middenbeuk en zijbeuken zijn te herschilderen met een microporeuze absolute spanningsvrij polymerisaatharsverf en schimmelwerende primer(Classidur AF en Classidur Golden Classic). Volledig decaperen van de gewelven is niet noodzakelijk en technisch niet uitvoerbaar en veel te omslachtig en te duur. Enkel de rococo-ornamenten worden manueel blootgelegd door een restaurateur stuc (zie testzone Steekproef 74 e.v.Foto 208), de vlakken en lijsten worden enkel afgestoken en bijgeplamuurd waar nodig. Een spanningsvrije verf overdekt het geheel.

Voor het hoogkoor dat integraal blootgelegd wordt door een restaurateur stuc(dus zowel ornamenten als vlakwerk als lijsten) kan een nieuwe kalkverf nl. een gedispergeerde witkalkhydraatverf geadviseerd worden. (zie testzone Steekproef 44 Foto 134).

1.4. Historische kleurstellingen

De definitieve keuze van de toe te passen kleurstellingen dient voorafgaand afgetoetst te worden met de ontwerper, Onroerend Erfgoed en de gebruiker van de kerk.

De nu door het onderzoeksteam (Grootaers/Verbeke/ Van Campenhout)voorgestelde kleurstelling voor het te restaureren kerkinterieur is monochroom oudwit (Keim 9870) voor muren en pijlers en een licht met grijswit aangekleurde versie voor de stucgewelven en de rococo-ornamenten, conform de resultaten van het vooronderzoek (zie steekproef 74 Foto 208 en verfanalyse V1 Labo Jägers). Voor het gewelf van het hoogkoor volstaat oudwit (Keim 9870). Voor alle stucplafonds van deze 18de eeuwse kerk betreft het monochrome schilderijen dus absoluut geen bichromie tussen, vlakwerk en lijstwerken zoals dikwijls gebeurde in de 19de eeuw. De toepassing van bladgoud op de ornamenten is in principe niet van toepassing in het 18de eeuwse stuc behoudens enkele zeer specifieke motieven (zonnestrallen en stralen Oog van God).

Voor wat betreft de teruggevonden achtergrondkleur van zowel de achterzijde van beide zijaltaren blijkt uit het onderzoek een monochroom

matrode kleurgeving in de 18de eeuw (Foto 184/190). .

Achtergrond schilderijen zijaltaar Zuid (Foto 173 tem 177)

Over de overschilderde laat 19de eeuwse polychrome achtergrond-schildering achter zijaltaar Zuid dient in overleg met Onroerend Erfgoed beslist te worden of deze wordt blootgelegd dan wel dat deze met Japans papier wordt overdekt en overschilderd in het vermelde matrood.

2.Steekproeven, puncties en vrijleggingen

Gehanteerde kleurkaarten NCS en Keim Palette

Elke steekproef verwijst naar een corresponderend nummer in de Fotosurvey.

Soms wordt verwezen naar het bijkomend microscopisch lagen onderzoek van Toon Van Campenhout (Chromart) , rapport bijlage.

STEEKPROEF 1 (Foto 22)

Situering / Zijbeuk Noord/Pilaster rechts van zijaltaar

OV = Olieverf

KV = Kalkverf

LM = Lijmverf

SD= Synthetische dispersie

0.Drager kalkgipsbeplevstering eind 19de eeuw

1.Houtimitatie	OV	
2.Bleekbruinoker	OV	NCS 4040Y30R
3.Zandkleurige plamuur	HS	
4.Toplaag 1960	SD met kwartstoeslag	

STEEKPROEF 2 (Foto 23)

Situering/Pijlersokkel/Middenbeuk Noord

0. Drager kalkgipsbepleistering eind 19de eeuw

1. Asgrijs op bruine oker OV NCS 8020 G 90Y

2. Beige OV KEIM 9069

3. Zandkleurige plamuur HS

4. Toplaag 1960 SD met kwartstoeslag

STEEKPROEF 3(Foto 25)

Situering/Pijlersokkel/Middenbeuk Noord

Idem als steekproef 2.

STEEKPROEF 4 (Foto 4)

Situering/Pijlersokkel/Middenbeuk Noord

Idem als steekproef 2 (vrijlegging met chemisch ontverver)

STEEKPROEF 5 (Foto 29)

Situering/Pijlersokkel/Middenbeuk pijler 2/Noord

Vrijlegging asgrijze olieverfschildering eind 19^{de}
eeuw/begin 20ste eeuw.

Toplaag synthetisch 1960 met imitatiefrijnslag hardsteen.

STEEKPROEF 6 (Foto 31)

Situering/Pijler 2 Oost/Middenbeuk/Noord

0. Drager kalkzandhaarbeplevstering 1754

1. Oudwitte kalklaag KV

2. Vuilwitte overschildering meerlagig gestrieerd KV
KEIM 9572

3. Middelbeige OV NCS 3020 Y20R

4. Toplaag 1960 SD met kwartstoeslag

STEEKPROEF 7(Foto 32/33)

Situering/Pijler 2 Oost/Middenbeuk/Noord

0. Drager kalkzandhaarbeplevstering 1754 (Foto 33)

De raaplaag is bruin en bevat dierlijk haar (mortelanalyse M1A)

De topplag is wit en bevat dierlijk haar(Mortelanalyse M1B)

1. Grote vrijlegging originele afwerking 18de eeuw

Asbuiltlaag oudwit

Originalfassung 1754 kalkwit-oudwit vervuild

STEEKPROEF 8(Foto 35)

Situering/Sokkel doksaalpijler Zuid

0. Drager kalkgipsbeplevstering eind 19de eeuw

1. A. Grijsoliifgroen in het kwartronde profiel OV

NCS 6010 G90Y

1.B. Asgrijs sokkel OV NCS 8010G90Y

2. Toplaag 1960 SD kwartsgevuld
 Imitatie frijnslag hardsteen

STEEKPROEF 9 (Foto 36)

Situering/Pijler 2 middenbeuk/Zuid

Vrijlegging met chemisch decapant van de toplaag 1960. De plamuur wordt zichtbaar.

STEEKPROEF 10 (Foto 37)

Situering/Hoogkoor Noord/ Deuromlijsting naar bergruimte

0.Drager kalkzandhaarbeplevstering 18de eeuw

1.Pakket van grijswitte kalklagen

2. Overschildering bleekbeige kalkolie

STEEKPROEF 11(Foto 43/44)

Situering/Middenbeuk/Noord/Opstandboog Oost

Grote vrijlegging oorspronkelijke afwerking 1 m2.

0.Drager kalkzandhaarbeplevstering 1754(Foto 44)

De raaplaag is bruin en bevat dierlijk haar (Mortelanalyse M1A)

De toplaag 4-5 mm is wit en bevat dierlijk haar(Mortelanalyse M1B)

De 18de eeuwse bepleistering vertoont haarbarsten en één iets grovere barst (Foto 43)

1.Oorspronkelijke fijn geborstelde kalklaag 1754. Neigt naar subtiële lakmoeskleur. Resten intermediaire grovere kalklaag.

STEEKPROEF 12 (Foto 45)

Situering/Middenbeuk/Noord/Opstandboog Oost

Grote vrijlegging oorspronkelijke afwerking 60x60 cm

0.Drager kalkzandhaarbeplevstering 1754

1.Fijn geborstelde gechargeerde monochrome oudwitte kalklaag

STEEKPROEF 13 (Foto 47)

Situering/Middenbeuk/Noord/Opstandboog Oost

Idem als steekproef 12

Grote vrijlegging oorspronkelijke afwerking 60x60 cm

0.Drager kalkzandhaarbeplevstering 1754

1.Fijn geborstelde gechargeerde monochrome oudwitte kalklaag

STEEKPROEF 14(Foto 51)

Situering/Middenbeuk/Stucgewelf Oost/Boven abacus

Grote vrijlegging.

0.Drager stucbeplevstering raaplaag en witte 2 mm toplaag op weefsel van naaldhouten rinkellatten (Mortelanalyse M2)

1.Oorspronkelijk vervuild kalkwit KV

2.Overschildering grijsomber KV

3.Kalkwit kruiselinks gestrieerd	KV
4.Monochroom grijsgroen	KV begin 19 ^{de} eeuw
KEIM 9389
Expliciet terugkerende monochrome verflaag in de stucgewelven van het kerkinterieur.	
5. Hemelsblauw	KV
KEIM 9454
6. Toplagen pakket 1960	SD

STEEKPROEF 15 (Foto 52)
Situering/Middenbeuk/Stucgewelf Oost/Links van nermotief

0.Drager stucbeplevistering 1754

1.Kalkwit	KV
2.Bleekombergrijs	KV
3.Kalkwit gestrieerd	KV
4.Grijsgroen	KV begin 19 ^{de} eeuw
KEIM 9389
5.Bleekbeige	OV NCS 2020 Y40R
6. Bleekgrijs	KV

7. Toplagen 1960 SD

STEEKPROEF 16 (Foto 53)

Situering/Middenbeuk stucgewelf Oost/Rocaille kuifmotief

0. Drager stucbeplevestering 1754

1. Witgrijs KV

2. Intermediair grijsgroen KV begin 19de eeuw
KEIM 9389

3. Hemelsblauw KV NCS 1005 B20G

4. Toplagen 1960 SD

STEEKPROEF 17 (Foto 55)

**Situering/Middenbeuk stucgewelf Noord-Oost/Bladwerk
kuifmotief**

Sondering (zie pijl) in opzoeking van bladgoud op de ophoging van het rocaillemotief. Deze vergulding is niet 18de eeuws doch laat 19de eeuws. Bij de uitmonstering van de kerk eind 19de eeuw (samen met schabloonschilderingen zijaltaar Zuid en friesbanden in de zijbeuken) werden de rocaillemotieven opgehoogd met bladgoud.

STEEKPROEF 18(Foto 56)

Situering /Middenbeuk stucgewelf Noord Oost/Niermotief

Vrijlegging in opzoeking van de laat 19de eeuwse/vroeg 20ste eeuwse polychromie van het nierveld.

De polychromie bestaat uit

01.Monochroom bleekturkoois	OV	NCS 420 B10G
02.Monochroom grijsgroen	OV	NCS 6010 B 30 G

Overschildering met matte mager olieverf 1960.

STEEKPROEF 19 (Foto 58)

Situering/Middenbeuk stucgewelf Oost/Vlakwerk

Grote vrijlegging.

0.Drager stucbeplevstering 1754

Witte toplaag kalkstuc 6-7 mm

Fijne barstvorming in het stuc.

1.Licht vervuild monochroom kalkwit	OV
-------------------------------------	----

STEEKPROEF 20 (Foto 59/62/63)

Situering/Middenbeuk stucgewelf / Baan

Grote vrijlegging

0.Drager stucbeplevstering 1754

Bruine raaplaag met dierlijk haar (Foto 61)

Witte toplaag met dierlijk haar (Foto 61)

Zie mortelanalysen M 1A-B

1.Originele kalkschildering witgrijs	KV
--------------------------------------	----

2.Omberwit	KV	KEIM 9294
------------	----	-----------

3.Overschildering spierwit kalk gestrieerd	KV
--	----

4.Grijsgroen	KV begin 19 ^{de} e	KEIM 9389
--------------	-----------------------------	-----------

5.Hemelsblauw	KV NCS 1005 B20G
6. Beige	OV NCS 2020 Y40R
7. Toplagen 1960	SD

STEEKPROEF 21(Foto 65)
Situering/Middenbeuk stucgewelf/Plafondlijst

Vrijlegging intermediaire grijsgroene kalklaag begin 19de eeuw

STEEKPROEF 22(Foto 66)
Situering/Muraalboog naar koor/ Opschrift 1754(Foto 66)

0.Drager kalkstucbepleistering (enkel witte toplaag)

Het cijfer 1 is niet verguld in de 18de eeuw.
De huidige uitmonstering bestaat uit een laag bronzine en een bruine overschildering in een matte olieverf.

STEEKPROEF 23 (Foto 67)
Situering/Muraalboog naar koor/

0.Drager kalkstucbepleistering

1.Originele kalkschildering bleek witgrijs	KV
2. Overkalking spierwit	KV

3. Grijsgroen begin 19 ^{de} eeuw	KV KEIM 9389
4. Bleekbruinoker	KV KEIM 9051
5. Alta rosa	KV KEIM 9171
6. Bleekturkoois	KV KEIM 9468
7. Toplaag 1960	SD

STEEKPROEF 24 (Foto 68)

Situering/Middenbeuk/Muraalboog/Rankwerk links van 1754

STEEKPROEF 25(Foto 72)

Situering/Middenbeuk/Muraalboog/Achtergrond rankwerk

Vrijlegging originele afwerking 1754 : monochroom witgrijs (links)

KV

STEEKPROEF 26

Situering/Middenbeuk/Opstandboog

Chromart V1

STEEKPROEF 27(Foto 78)

Situering/Middenbeuk stucgewelf/Zuidoostzijde

Vrijlegging groene kalklaag begin 19de eeuw.

STEEKPROEF 28(Foto 81)

Situering/Middenbeuk/Opstandboog Zuidoost

Grote vrijlegging originele afwerking oudwit kalk met weerschijn van lakmoes op originele “as-built” kalklaag. Lichte vervuiling.

STEEKPROEF 29 (Foto 82)

Situering/Middenbeuk stucgewelf/Niermotief

Vrijlegging originele witgrijze afwerking 1754.

STEEKPROEF 30(Foto 83/90)

Situering/Middenbeuk stucgewelf/Niermotief

Vrijlegging originele witgrijze afwerking 1754.

STEEKPROEF 31(Foto 86)

Situering/Middenbeuk stucgewelf/Opstandboog Zuid

Grote vrijlegging originele witgrijze afwerking 1754.
Fijne haarbarsten.

STEEKPROEF 32(Foto 87)

Situering/Middenbeuk stucgewelf/Opstandboog

Grote vrijlegging originele witgrijze afwerking 1754.
Onderaan grijsgroene kalklaag begin 19de eeuw.

Fijn haarbarsten.

STEEKPROEF 33(Foto 88/89)

Situering/Middenbeuk vlakwerk/

Grote vrijlegging originele witgrijze afwerking 1754.
Punctie in de 18de eeuwse muurbeplevstering (Foto 89) waaruit blijkt de bruine raaplaag en de witte kalkrijke toplaag, beide bevatten dierlijk haar.

STEEKPROEF 34(Foto 91)

Situering/Middenbeuk stucgewelf/Vlakwerk

0.Gewelfstucbeplevstering (bruine raaplaag en witte toplaag) op gekloven en gespijkerde rinkellatten.

1.Originele kalkschildering bleek witgrijs	KV
2.Overschildering gestrieerd spierwit(meerlagig)	KV
3. Beige	OV
KEIM 9154
4.Grijsgroen	KV
KEIM 9389
5.Toplaag 1960	SD

STEEKPROEF 36 (Punctie)(Foto 94/95)

Situering/Middenbeuk/Stucornament met zon/Straal

Materiaal-technisch punctie in opzoeking van de oorspronkelijke afwerking van de zonnestraal.

Aangetroffen bladgoud 18de eeuw

Chromart V3

Controlesteekproef Chromart V5 bevestigt de aanwezigheid van bladgoud in de 18de eeuw op de Zonnestraal doksaalgewelf (Zie Foto 259).

STEEKPROEF 37(Foto 97)

Situering/Middenbeuk/Stucgewelf/Vlakwerk

0.Drager stucbeplevistering 1754

1.Gewelfvlak witgrijs	KV
2.Overschilderling omberwit	KV KEIM 9494
3. Beige	OV KEIM 9154
4.Blauwgrijs	LV KEIM 9488
5.Beige omber	LV KEIM 9548
6.Toplaag 1960	SD

STEEKPROEF 38(Foto 100)

Situering/Middenbeuk Stucgewelf

0.Drager stucbeplevistering

Vrijlegging originele kalkschildering witgrijs 1754.

STEEKPROEF 40 (Foto 103)

Situering/Middenbeuk/Westwand ter hoogte van stucgewelf

Vrijlegging originele kalkschildering witgrijs 1754.
Aanwezigheid van overschilderingen kalkgebonden lagen
omberwit, vervuild wit enz.
Lagenpakket in slechte staat.

STEEKPROEF 40 bis (Foto 106/107/108)

Situering/Hoogkoor/Stucgewelf/Sikkelornament

Door stucrestaurateur Jan Verbeke werd een grote vrijlegging
gedaan van het vroeg 18de eeuwse stucwerk. Het complete
overschilderde lagenpakket werd manueel verwijderd door licht
behameren met stomp burijsgereedschap.

STEEKPROEF 41 (Foto 128)

Situering/Hoogkoor/Stucgewelf Zuid/Vlakwerk

0.Drager stucbepoistering vroege 18de eeuw

1.Monochroom kalkwit	KV
2.Overschildering witgrijs	KV
3./4Omberbeige	KV
KEIM 9548
5.Bleekgrijs	OV
KEIM 9486
6.Toplaag 1960 met overschildering 1990	SD

STEEKPROEF 42(Foto 130)

Situering/Hoogkoor/Stucgewelf Zuid/Lijstwerk

0.Drager stucbeplevstering vroege 18de eeuw

1.Monochroom kalkwit	KV
2.Overkalkingen witgrijs	KV
3.Beige omber	KV
KEIM 9548
4.Beige	KV
KEIM 9154
5.Bleekgrijs	OV
KEIM 9486

6.Toplaag 1960 met overschildering 1990 SD

STEEKPROEF 43(Foto 131)

Situering/Hoogkoor/Stucgewelf Zuid/Vlakwerk

0.Drager stucbeplevstering vroege 18de eeuw

1.Monochroom kalkwit	KV
2.Grijsgroen begin 19 ^{de} eeuw	KV
KEIM 9389
3.Beige	KV
KEIM 9154
4.Bleekgrijs	OV

5.Toplaag 1960 met overschildering 1990 SD

STEEKPROEF44 (Foto 132/134/135)

Situering/Hoogkoor/Stucgewelf Zuid/Ornamentwerk

Grote vrijlegging van drager ornamentstucwerk vroege 18de eeuw, uitgevoerd door stucrestaurateur Jan Verbeke

De vrijlegging werd manueel uitgevoerd met behulp van stomp gereedschap middels behameren en bekloppen.

De originele vrijgekomen kalkgebonden afwerkingslaag is witgrijs.

In de vrijlegging is ook gebleken dat het ornamentstucwerk loslatend is en barsten vertoont. Het stucwerk beweegt licht onder mechanische druk. Ten einde het fragiele karakter van dit stucwerk niet te hypothekeren werd besloten geen verdere vrijleggingen te doen in het koor. De verkregen informatie om een restaurateursbehandeling op te maken volstaat.

Vergelijk toestand voor vrijlegging op foto 136 (vergelijk met foto 134). Aanwezigheid van barsten en loslatend stucwerk , zie foto 137. Haarbarsten zie Foto 138.

STEEKPROEF 45 (Foto 140)

Situering /Hoogkoor/Stucgewelf Zuid/Vrijmaking van een haarbarst

Vrijmaking van een haarbarst in het ornamentstucwerk.

Kleuren pallet

0.Drager ornamentstucwerk

1. Monochroom kalkwit	KV
2. Overkalkingen	
3. Grijsgroen begin 19 ^{de} eeuw	KV KEIM 9389
4. Beige-omber	KV KEIM 9548
5. Beige	KV KEIM 9154
6. Toplaag 1960 met overschildering 1990	SD

STEEKPROEF 46 (Foto 141)

Situering/Hoogkoor Zuid/Ornamentstucwerk/rotswerk

Grote vrijlegging door restaurateur Jan Verbeke.
Vrijlegging van de originele witgrijze kalklaag uit 1754.

STEEKPROEF 47 (Foto 142)

Situering/Hoogkoor Noord/Vlakwerk

Controlesteekproef van steekproef 48

STEEKPROEF 48 (Foto 144/145)

Situering/Hoogkoor Noord/Vlakwerk

0. Drager gewelfstucbepleistering vroege 18de eeuw

1. Monochroom kalkwit	KV
-----------------------	----

2.Overschildering kalk witgrijs	KV
3.Grijsgroen begin 19 ^{de} eeuw	KV KEIM 9389
4.Bleekomber	KV KEIM 9548
5.Bleekgrijs	OV KEIM 9486
6. Toplaag 1960 met overschildering 1990	

STEEKPROEF 49 (Foto 146)

Situering/Hoogkoor/Ornament met geschilderde invulling

Laat 19de eeuwse polychrome inschildering van een stucwerkveldje. Oker fond met reepjes goudverf. Dieperliggend in punctie bevinden zich de 18de eeuwse afwerkingslagen.

STEEKPROEF 50(Foto 147)

Situering/Hoogkoor Noord/Vlakwerk(gebogen)

Grote vrijlegging van stuc laag 1754 met monochroom witgrijs kalkafwerking.

STEEKPROEF 51(Foto 148)

Situering/Hoogkoor Noord/Abacuslijst

Vrijlegging in opzoeking van het materiaal van de abacuslijst. Zowel de naaldhouten drager als het abacusstucwerk zijn niet historisch en werden volledig gereconstrueerd tijdens de binnenschilderwerken van 1990.

STEEKPROEF 52 (Foto 156)

Situering/Zuidelijke Zijbeuk/Oost/Abacuslijst bovenvenster

Vrijlegging in opzoeking van een grove barst in het kalkgebonden muurpleisterwerk. De synthetische -dispersieverf op de abacuslijst is te zien met grove textuur.

STEEKPROEF 54 (Foto 158)

Situering/Zijbeuk Zuid-Oost/Stucmotief met schaap

Punctie in opzoeking van de originele witgrijze afwerking 18de eeuw op het schaap. Aanwijzing dat de rocaillmotieven zoals elders in de kerk oorspronkelijk uitgemonsterd waren monochroom witgrijs.

Punctie in opzoeking van een ophoging in verguldsel op het schaap, eind 19de eeuw (zie pijl).

Overschildering van het schaap in een Bronzineverf eind 19de eeuw, begin 20ste eeuw.

STEEKPROEF 55(Foto 161)

Situering/Zijbeuk Zuid/ Stucgewelf

Vrijlegging in opzoeking van de originele 18de eeuwse monochrome kalkgebonden witgrijze afwerkingslaag. De topstuc laag bevat dierlijk haar (zie Mortelanalyse M3).

STEEKPROEF 56 (Foto 162)

Situering/Zijbeuk Zuid/Abacuslijst aanzet gewelf

Vrijlegging in opzoeking van de barstvorming in de abacuslijst.

STEEKPROEF 57 (Foto 163)

Situering/Zijbeuk Zuid-Oost/Vlakwerk stucgewelf

Vrijlegging in opzoeking van de originele 18de eeuwse monochrome kalkgebonden witgrijze afwerkingslaag. De topstuc laag bevat dierlijk haar (zie Mortelanalyse M3).

STEEKPROEF 58 (Foto 166)

Situering/Zijbeuk Zuid-Oost/Vlakwerk stucgewelf

0. Drager stucbeploistering 18de eeuw (op rinkelatten)

1. Monochroom witgrijs	KV
2. Overschildering pakket kalkwit	KV
3. Omberwit	KV
4. Toplaag 1960	SD

STEEKPROEF 59 (Foto 167/169)

Situering/Zijbeuk Zuid-Oost/Rechts van rocaille-motief

Grote vrijlegging in opzoeking van de conservatietoestand en barstvorming van de abacuslijst en het gewelfstucwerk van de Zuidelijke zijbeuk.

STEEKPROEF 60 (Foto 170/171)

Situering/Zijbeuk Zuid-Oost/Impostprofiel

Steekproef in opzoeking van de laat 19de eeuwse , begin 20ste eeuwse polychrome afwerking van pijler en impost.

Pijler ter hoogte van impost : schabloonschildering bleek bruinoker fond (KEIM 9248) met olijfgroen motief .

Impostprofiel grondlaag bleekgrijs magere OV (KEIM 9490)

Impostprofiel kleurstelling kwartrond profiel bleek bruinoker OV(KEIM 9248)(Foto 170)

Impostprofiel kleurstelling kwarthol profiel alta rosa OV(KEIM 9186)

STEEKPROEF 61 en 62 (Foto 173)

Situering/Zuidelijke zijbeuk/Sluitwand achter Z zij-altaar

Drie kleine vrijleggingen in opzoeking van de laat 19de eeuwse, vroeg 20ste eeuwse polychrome schabloonschilderingen, uitgevoerd in magere olieverf.

STEEKPROEF 63 (Foto 175/176)

Situering/Zuidelijke zijbeuk/Sluitwand achter Z zij-altaar

Grote vrijlegging in de hoek van Zuidelijke zijbeuk en Zuidelijk zijaltaar in opzoeking van de laat 19de eeuwse , vroeg 20ste eeuwse schabloonschildering in de vorm van een friesband waarin olijfgroene en bruinrode motieven.
Uitgevoerd in magere olieverf.

STEEKPROEF 64 (Foto 177/178)

Situering/Zuidelijke zijbeuk/Sluitwand achter Z zijaltaar

Vrijlegging in opzoeking van de laat 19de eeuwse , vroeg 20ste eeuwse schabloonschildering achter het zijaltaar Zuid.
In dit onderzoeksvenster is tevens te zien (rechts boven) een onderschildering in monochroom robijnrood, de originele

achtergrondschildering achter het zijaltaar in de 18de eeuw (KEIM 9203) KV

STEEKPROEF 65 (Foto 184)

Situering/Noordelijke zijbeuk/Sluitwand zijaltaar

Grote vrijlegging in opzoeking van de originele 18de eeuwse matrode achtergrondschildering geapliceerd op een kalkwitte drager (slechte conservatietoestand) KV (KEIM 9123).

STEEKPROEF 66 (Foto 66)

Siteuring/Noordelijke zijbeuk/Sluitwand zijaltaar

Idem als beschreven voor steekproef 65

STEEKPROEF 68 (Foto 68)

Situering/ Noordelijke zijbeuk/ Muraalboog sluitwand Zuid

Idem als beschreven voor steekproef 65. De witte gekalkte drager 18de eeuw is duidelijk zichtbaar.

STEEKPROEF 69 (Foto 192)

Situering/Noordelijke zijbeuk/Houtimitatie naast zijaltaar

Vrijlegging in opzoeking van de laat 19de eeuwse, vroeg 20ste eeuwse houtimitatie in olieverftechniek

Links onder origineel 18de eeuwse kalkingshuid.

STEEKPROEF 70 (Foto ontbreekt)

Situering/ Noordelijke zijbeuk/ Muurvlak rechts van steekboogvenster

Vrijlegging in opzoeking van de originele 18de eeuwse witte gekalkte afwerkingslaag. Aanwezigheid van faienceringsbarstjes in de kalkpleister.

STEEKPROEF 71(Foto 71)

Situering/ Noordelijke zijbeuk/Muurvlak rechts van steekboogvenster

Vrijlegging in opzoeking van de originele 18de eeuwse witte gekalkte afwerkingslaag. In deze vrijlegging tevens de beige halfsynthetische plamuurlaag ter voorbereiding van de toplaag 1960 met korreltextuur (SD).

STEEKPROEF 72 (Foto 203/204)

Situering/Noordelijke zijbeuk/Aanzet stucgewelf

Vrijlegging in opzoeking van de originele 18de eeuwse witgrijze gekalkte afwerkingslaag. In deze vrijlegging is tevens een grove pleisterbarst te identificeren.

STEEKPROEF 73 (Foto 207)

Situering/Noordelijke zijbeuk/Abacuslijst

Vrijlegging van de synthetische korrelverf op de abacuslijst in opzoeking van de originele witgrijze gekalkte afwerking uit de 18de eeuw. Barstvorming.

STEEKPROEF 74(Foto 208)

Situering/Noordelijke zijbeuk/ Rocaille-ornament

Grote vrijlegging van het oorspronkelijke 18de eeuwse rocaill-ornament in opzoeking van de originele monochrome witgrijze

gekalkte afwerkingslaag(KV).

De vrijlegging werd manueel uitgevoerd door stucrestaurator Jan Verbeke middels stomp gereedschap, hamertjes skalpels en dremels. Het resultaat is bevredigend.

De originele witgrijze afwerkingslaag werd door labo Jägers onderzocht in Verfanalyse V1.

STEEKPROEF 75 (Foto 209)

Siteuring/Noordelijke zijbeuk/ Plafondlijst 18de eeuw

Vrijlegging in opzoeking van de originele monochrome witgrijze afwerkingslaag(KV).

Vrijlegging door stucrestaurator Jan Verbeke.

STEEKPROEF 76 (Foto 210)

Situering/Noordelijke zijbeuk/ Rocaillemotief

Vrijlegging in opzoeking van de originele monochrome witgrijze afwerkingslaag (KV).

Vrijlegging door stucrestaurator Jan Verbeke.

STEEKPROEF 77 (Foto 212)

Situering/Noordelijke zijbeuk/Rocaillemotief/ Plafondlijst 18de eeuw

Idem als vrijlegging 75.

Vrijlegging door stucrestaurator Jan Verbeke.

STEEKPROEF 78 (Foto 214)

Situering/Noordelijke zijbeuk/Rocaillemotoef kant middenbeuk

Idem als vrijlegging 74
Vrijlegging door stucrestaurator Jan Verbeke

STEEKPROEF 79/80/81 (Foto 215/216/217/2018)
Situering/Middenbeuk opstandbogen Noord-West

Drie grote vrijleggingen in opzoeking van de originele bepleistering en de originele kalkwitte afwerkingslaag uit de 18de eeuw.

Aanwezigheid van fijne faienceringsbarsten in de afwerkingslaag.

STEEKPROEF 82 (Foto 223)
Situering/ Zuidelijke zijbeuk/ Links van zijaltaar

Vrijlegging van de overdekkende laat 19de eeuwse houtimitatie in opzoeking van de polychrome schabloonschildering late 19de eeuw , begin 20ste eeuw. Vergelijk met steekproef 61/62/63.

STEEKPROEF 83 (Foto 224)
Situering/Zuidelijke zijbeuk/ zijbeukwand onder steekboogvenster

Grote vrijlegging in opzoeking van de ombergrijze overschildering van de originele kalkwitte afwerkingslaag uit de 18de eeuw.

STEEKPROEF 84 (Foto 226)
Situering/Zuidelijke zijbeuk/zijbeukwand onder steekboogvenster

STEEKPROEF 88 (Foto 233)

Situering/Zuidelijke zijbeuk/Schabloonschildering boven lambris

Vrijlegging van de laat 19de eeuwse ,vroeg 20ste eeuwse schabloonschildering, uitgevoerd in olieverf.

STEEKPROEF 89(Foto 234/235)

Situering/Zuidelijke zijbeuk/Muurpleisterwerk 18de eeuw onder venster

Grote vrijlegging in opzoeking van de originele afwerkingslaag monochroom kalkwit (Foto 235)

STEEKPROEF 90(Foto 237)

Situering/Doksaal/Opstandboog

Vrijlegging in opzoeking van de originele 18de eeuwse monochrome kalkwitte afwerkingslaag, licht gestrieerd.

STEEKPROEF 91(Foto 238)

Situering/Doksaal/Opstandboog Noord/Impostkapiteel

0.Drager kalkzandbepleistering 18de eeuw

1.Monochroom middelgrijs	OV late 19 ^{de} eeuw
KEIM
2.Monochroom bruinrood/robijnrood	OV
KEIM 9200
3.Toplaag 1960	SD

STEEKPROEF 92(Foto 239)

Situering/Doksaal/Pijler rechts van orgel

Vrijlegging in opzoeking van de beige plamuurlaag synthetische latex-toplaag1960

STEEKPROEF 93(Foto 240)

Situering/Doksaal/Trapbalustrade naar zolder

0.Drager zomereiken

1.Monochroom middelblauwgrijs OV

2.Houtimitatieschildering OV

3.Synthetische toplaag oudwit SD

STEEKPROEF 95 (Foto 242)

Situering/Sacristie Zuid/Stucornament

Chromart V 7 in bijlage

STEEKPROEF 96 (Foto 243)

Situering/Sacristie Zuid/ Vlakwerk plafond

Chromart V 8 in bijlage

STEEKPROEF 97 (Foto 249)

Situering / Doksaalgewelf/Vlakwerk

0.Drager gewelfstucbepleistering 18de eeuw

1.Witgrijze originele afwerkingslaag	KV
2.Overschildering grijsomber	KV
KEIM 9572
3.Bleekbeige	KV
KEIM 9092
4.Middelgrijs	KV
KEIM 9486

STEEKPROEF 98(Foto 250)
Situering/Doksaalgewelf/Vioolmotief

Grote vrijlegging door Stucrestaurateur Jan Verbeke in opzoeking van de originele oudwitte 18de eeuwse afwerkingslaag.